

ارزیابی کیفیت محیط در مجموعه‌های مسکونی اقشار کم‌درآمد:

مورد پژوهی مجموعه‌های مسکونی مهر شهر تاکستان^۱

محمد مهدی عزیزی^۲

استاد دانشکده شهرسازی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران

مهر داد رحمانی^۳

کلیدواژگان: کیفیت محیط، ارزیابی رضایتمندی، اقشار کم‌درآمد، مسکن مهر.

چکیده

کیفیت محیط مجموعه‌های مسکونی ساخته شده برای اقشار کم‌درآمد، همواره از مسائل چالش برانگیز بوده است. در برنامه‌ها و طرح‌های تهیه شده، به دلیل سیل عظیم متقاضیان و نیز محدودیت منابع و اعتبارات، غالباً اهداف کمی دنبال شده و اهداف کیفی مهجور مانده‌اند. در پژوهش حاضر، میزان کیفیت محیط در نمونه‌ای از این مجموعه‌ها، که در سال‌های اخیر به میزان بالایی به بهره‌برداری رسیده‌اند، مجموعه‌های مسکونی مهر در شهر تاکستان، سنجیده شده است. روش سنجش کیفیت محیط در این پژوهش، بر مبنای رویکرد مخاطب‌محور و بر اساس سنجش میزان رضایتمندی ساکنین (از طریق پرسش‌نامه) است، تا بتوان کیفیت محیط شکل گرفته را از منظر ادراک ذهنی افراد ساکن در آن ارزیابی کرد. تحلیل‌ها، که با استفاده از روش‌های آماری، همچون تحلیل رگرسیون چندگانه و تحلیل عاملی صورت گرفته‌اند، نشان‌دهنده نارضایتی ساکنین ($5 < 2/41 < 1$ ، با میانۀ نظری = 3) از کیفیت محیط سکونت خود بوده است. بیشترین میزان نارضایتی از بین ساختمان‌ها، مجموعه‌ها،

و شهر، معطوف به سطح مجموعه‌های مسکونی است که نشان‌دهنده ناسازگاری با شیوه سکونت ساکنان است. به نظر می‌رسد که راهکارهایی برای ارتقای محدوده از مجموعه به محله می‌تواند منجر به ارتقای کیفیت محیط گردد. بالا بودن میزان اهمیت متغیرهای اجتماعی نیز مؤید گزاره مذکور است. در این پژوهش، تأثیر متغیرها و ویژگی‌های فردی مخاطبین بر ادراکشان نیز بررسی گردیده است. نتیجه تحلیل‌ها نشان می‌دهد که، متغیرهای «سن، میزان تحصیلات، شغل، بعد خانوار، و مدت حضور در مجموعه در طول روز» بر ادراک از کیفیت محیط تأثیر گذار بوده‌اند.

مقدمه

با رشد شهرنشینی، گران‌تر شدن قیمت زمین و مسکن در شهرها، افزایش سایر هزینه‌های زندگی، تورم بالا و درآمد پایین، و نیز عوامل دیگری همچون مهاجرت به شهرهای بزرگ‌تر و رقابت برای دست یافتن به زندگی بهتر، همه موجب ناتوانی اقشار کم‌درآمد جامعه در تأمین مسکن خود می‌گردند. از آنجا که اقشار کم‌درآمد، توان مالی و استطاعت کافی برای دستیابی به نیازی اساسی، یعنی مسکن مناسب را ندارند، دولت‌ها با طرح‌هایی در مقیاس‌های مختلف برای حل این

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نگارنده دوم با عنوان ارتقای کیفیت محیط در مجموعه‌های مسکونی اقشار کم‌درآمد: مورد پژوهی مجموعه‌های مسکونی مهر شهر تاکستان است که در شهریورماه سال ۱۳۹۲ در دانشکده شهرسازی پردیس هنرهای زیبا دانشگاه تهران، به راهنمایی نگارنده اول دفاع شده است.

۲. نویسنده مسئول؛

mmazizi@ut.ac.ir

۳. کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران؛

Rahmani13@ut.ac.ir

پرسش‌های تحقیق

۱. کیفیت محیط در نمونه‌ای از مجموعه‌های مسکونی اقشار کم‌درآمد، مجموعه‌های مسکونی مهر شهر تاکستان، از منظر ادراک ساکنین آن‌ها در چه وضعیتی است؟

۲. شاخص‌ها و معیارهای سنجش کیفیت محیط سکونت کدام هستند و اهمیت نسبی آن‌ها نسبت به یکدیگر در محدوده مطالعاتی و میزان رضایتمندی ساکنین از هرکدام به چه میزان است؟

۳. کدام یک از ویژگی‌های فردی، همچون سن، جنسیت، سطح سواد، وضعیت اشتغال، مدت حضور در مجموعه در طول روز، و... بر روی ادراک از کیفیت محیط سکونت اثرگذار است؟

۴. چگونه و از چه طریقی می‌توان کیفیت مجموعه‌های مسکونی مورد مطالعه را ارتقا داد؟

معضل و انجام این وظیفه اجتماعی و عمدتاً قانونی وارد عمل می‌شوند. در ایران نیز در سال‌های اخیر و به منظور تأمین مسکن برای افراد جامعه، به‌ویژه اقشار کم‌درآمد، پروژه عظیمی تعریف گردید که بیش از نیمی از کل بودجه مربوط به مسکن کشور را به خود اختصاص داد. مسکن مهر تقریباً در همه نقاط کشور، رد پای از خود به‌جای گذاشته است. به دلیل توان اقتصادی محدود دولت و نیز سیل عظیم تقاضا، این پروژه‌ها، عمدتاً در زمین‌های دولتی اجرا گردید و این موضوع تقریباً فارغ از در نظر گرفتن محدوده‌های شهرها بوده است.

از آنجا که مسکن، تنها به معنای سرپناه و یک موضوع کمی نیست و این نکته که زندگی در یک محیط باکیفیت، حق همه انسان‌ها با هر میزان درآمدی است؛ ضروری می‌نماید که در برنامه‌ها و پروژه‌های مربوط به مسکن اقشار کم‌درآمد، به موضوع کیفیت محیط سکونت توجه ویژه‌ای گردد. اما این موضوع تنها برای برنامه‌ها و پروژه‌های آینده نیست و به نظر می‌رسد نباید مجموعه‌های مسکونی ساخته‌شده را هم به فراموشی سپرد. به‌ویژه اینکه پروژه‌های مسکن مهر در ایران، به میزان بالایی به بهره‌برداری رسیده‌اند و هم‌اکنون سکونت در آن‌ها جاری است. بنا بر این، باید کیفیت این محیط‌ها سنجیده و بر مبنای آن برای ارتقای کیفیت برنامه‌ریزی شود. از آنجا که رضایتمندی از کیفیت محیط، موضوعی وابسته به ادراک ساکنین آن محیط است، لازم است تا میزان اهمیت و امتیاز هرکدام از معیارهای و شاخص‌های سازنده کیفیت محیط از دیدگاه ساکنین شناخته شود و سنجش میزان کیفیت محیط بر اساس رضایتمندی آنان تعریف گردد. بدیهی است که نتیجه در محیط‌های گوناگون و اقشار مختلف یکسان نخواهد بود، اما ضرورت چنین پژوهشی ایجاد چارچوبی مناسب برای مواجهه با مسائل مطرح‌شده است (ت ۱).

۱. مفاهیم مرتبط با اقشار کم‌درآمد و ویژگی‌های آنان

برای ارزیابی کیفیت محیط سکونت اقشار کم‌درآمد، ضروری است که ویژگی‌های آنان شناخته شود. قشر یا طبقه اجتماعی به بخشی از جامعه اطلاق می‌شود که، به لحاظ داشتن ارزش‌های مشترک، منزلت اجتماعی معین، فعالیت‌های دسته‌جمعی، میزان ثروت و دیگر دارایی‌های شخصی، و نیز آداب معاشرت، با دیگر بخش‌های همان جامعه متفاوت باشد.^۴ مفهوم اقشار کم‌درآمد در اذهان مفهومی فراتر از تعریف صرف اقتصادی است. در واقع می‌توان گفت

شده، کیفیت را «کلیت سیما، ترکیب و همچنین مشخصات خدمات و فرآورده‌هایی قادر به ایجاد رضایتمندی و یا برطرف کردن نیازهای ضمنی» تعریف می‌کند.^۴ تنوع تعاریف کیفیت، از یک سو، از کیفیت شیء، و از سوی دیگر، از ادراک سلسله‌مراتبی انسان سرچشمه می‌گیرد.^۵ بنا بر این، می‌توان کیفیت را در عرصه‌های عینی و ذهنی تعریف کرد؛ کیفیت عینی بر مبنای مؤلفه‌های علمی و کیفیت ذهنی بر مبنای مؤلفه‌های ادراکی قابل تعریف است. اصطلاح «محیط» به هر آنچه در پیرامون فرد هست و به صورت بالقوه با او در ارتباط است، اطلاق می‌شود.^۶ محیط ابتدا در زیست‌شناسی و سپس در علوم دیگر و در هر علمی بنا بر مقتضیات آن علم تعریف شده است.^۷

در این میان طراحان و برنامه‌ریزان شهری نیز، با توجه به قلمرو و ماهیت موضوع مورد مطالعه خود، اصطلاح «محیط» را در واژگان تخصصی به کار می‌برند. این افراد از محیط به دو تعبیر یاد می‌کنند: یکی محیط طبیعی یا جغرافیایی، که این محیط سکونتگاه گیاهان و جانوران (غیرانسان) است و فرم زمین، منابع آب، نواحی سبز، گیاهان و حیات وحش، اقلیم، و دیگر چیزهایی که انسان نساخته را شامل می‌شود. البته یک محیط طبیعی، یک محیط کاملاً طبیعی نیست، بلکه مجموعه‌ای پیچیده از روابط، بین فرایندهای طبیعی و چشم‌اندازهای انسان ساخت در آن عمل می‌کنند. محیط دیگر محیط ساخته شده است. می‌توان گفت که کلیه ساختمان‌ها، محلات (واحدهای همسایگی) و شهر، محیط ساخته شده را تشکیل می‌دهند. محیط دیگری نیز در بطن محیط ساخته شده قابل تعریف است با نام محیط اجتماعی که شامل فعالیت‌های جمعی انسان‌ها است. به بیان دیگر، محیط ساخته شده بخشی از محیط‌های زمینی و جغرافیایی است که بخشی از فضای زیست انسان است که، او آن را توسعه و یا تغییر داده است. به تعبیر دیگر، محیط ساخته شده مجموعه‌ای از انطباق‌پذیری‌ها است که انسان با محیط‌های جغرافیایی و فرهنگی ایجاد می‌کند.^۸ در منابع مختلف برنامه‌ریزی شهری،

که، درآمد کم، یکی از ویژگی‌های اساسی این طبقه اجتماعی است، اما ویژگی‌های مشترک دیگری نیز می‌توان برای تعریف هرچه روشن‌تر آن‌ها برشمرد. مفهوم اقشار کم‌درآمد در ادبیات نظری جهان با مفهوم طبقه کارگر قرابت زیادی دارد، گرچه امروزه این مفهوم ابعاد گسترده‌تری یافته است و می‌توان طبقات متوسط پایین را نیز در گروه اقشار کم‌درآمد جامعه محسوب کرد.^۹ از مشخصه‌های طبقه‌های کم‌درآمد جامعه، می‌توان به فقدان و یا ذخیره و اندوخته اندک مالی، مسائل روان‌شناسی و شخصیتی ناشی از احساس حقارت، و سازمان‌پذیری و آمادگی برای انجام عمل جمعی به منظور بهبود وضعیت اشاره کرد. علاوه بر این سه مشخصه کلی، می‌توان ویژگی‌های دیگری نیز، همچون همبستگی و تقابل اجتماعی با جامعه درون‌گروهی و برون‌گروهی و گذشته را برشمرد که فاقد شمول کافی هستند.^{۱۰} بنا بر این، همان‌طور که گفته شد، فقط با ویژگی‌های اقتصادی این قشر از جامعه مشخص نمی‌شود. به دلیل ویژگی‌های مطرح شده در خصوص آمادگی برای انجام عمل جمعی به منظور بهبود وضعیت، می‌توان، در برنامه‌ریزی‌های بهبود کیفیت محیط این مجموعه‌ها، از این مزیت بخصوص نیز بهره جست.

۲. مبانی و زمینه‌های نظری کیفیت محیط سکونت و رویکردهای آن

برای داشتن تعریفی مناسب از کیفیت محیط سکونت، ضروری است که مفاهیم مرتبط با واژگان سازنده این مفهوم تبیین شود. معانی لغوی واژه کیفیت در فرهنگ آکسفورد چنین ذکر شده است: «میزان خوبی و ارزش هر چیزی، درجه خوبی و کمال هر چیز به صورت کلی، مشخصات و خصوصیات، جنبه‌های ویژه و متمایزکننده».^{۱۱} کیفیت، مفهومی دوجوهی است، یعنی مفهومی است «روشن و واضح»، در عین حال «چندپهلوی»، مفهومی است قابل فهم، در عین حال «فرار»، که به راحتی تعریف نمی‌شود.^{۱۲} استاندارد بریتانیایی ۴۷۷۸ که در سال ۱۹۸۷ منتشر

۴. رسول ربانی و مجتبی شاهنوشی، مبانی جامعه‌شناسی، ص ۱۲۵.

۵. نک: محمدحسین بحرانی، طبقه متوسط و تحولات سیاسی در ایران.

۶. پیر لاروک، طبقات اجتماعی، ص ۴۹.

۷. فرهنگ Oxford، ذیل: "Quality".

۸. نک: گلکار، «مؤلفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری».

۹. فرهنگ The Dictionary of Urbanism اثر رابرت کوان، ذیل "Quality".

۱۰. نک: گلکار، همان؛

N. Sam et al, "The Perception of Residential Environment Quality and Neighbourhood Attachment in a Metropolitan City"; J.B. R.W. Lansing & Marans, "Evaluation of Neighborhood Quality".

۱۱. سیدحمیدآتشپور، روان‌شناسی مذاکره، ص ۵۷.

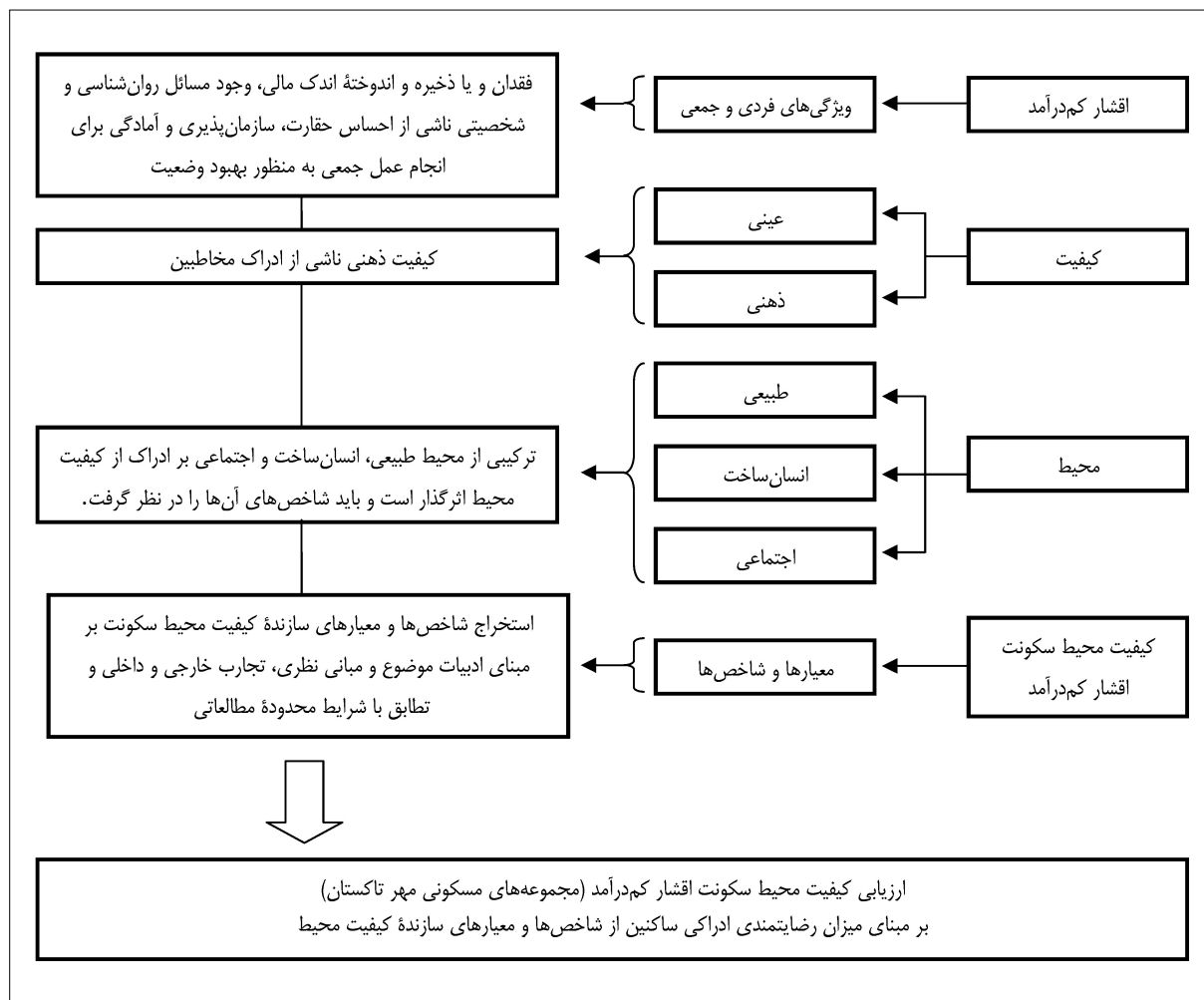
۱۲. نک: شکویی، فلسفه‌های محیطی و مکتب‌های جغرافیایی.

کیفیت محیط برآیندی است از ترکیب کیفیت اجزا، با این تفاوت که این کلیت از جمع اجزا بالاتر است. هر کدام از اجزا (طبیعت، فضای باز، زیرساخت‌ها، محیط‌های ساخته‌شده، تجهیزات محیط مصنوع، و منابع طبیعی) مشخصات و کیفیت جزئی مربوط به خود دارد.^{۱۷}

بر مبنای تعریفی که از محیط شد، می‌توان مفهوم کیفیت محیط را چنین بیان کرد: «اگر محیط به معنای مجموعه‌ای از فضاها و طبیعی و انسان‌ساخت باشد، کیفیت محیط کیفیت

از تقسیم‌بندی‌های دیگری، همانند محیط اقتصادی، محیط فرهنگی، و... سخن به میان می‌آید، اما می‌توان آن را در دو نوع بالا خلاصه کرد.

اما مفهوم کیفیت محیط سکونت، در نخستین اجلاس هیئات سازمان ملل متحد^{۱۴} در سال ۱۹۷۶ و به دنبال بروز و گسترش بحران در جنبه‌های مختلف زندگی شهری اعم از زیست‌محیطی، اجتماعی، کالبدی، و اقتصادی مطرح شد.^{۱۵} آرام بی^{۱۶} در سال ۱۹۹۶ بیان کرد:

۱۳. نک: لنگ، آفرینش نظریه معماری؛

Clif Moughtin et al, *Urban Design Methods and Techniques*.

۱۴. هیئات برنامه سکونتگاه‌های انسانی سازمان ملل، یکی از کارگزاری‌های سازمان ملل برای سکونتگاه‌های انسانی است.

۱۵. نک: سیدحسین بحرینی و منوچهر طبیعیان، «مدل ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری».

۱۶. RMB Environmental Laboratories یک مؤسسه تحقیقاتی در مینه‌سوتای آمریکا است. I. Van Kamp et al, "Urban Environment Quality and Human Well-being toward a Conceptual Framework and Demarcation of Concept; A Literature Study", p. 7.

ت ۱. چارچوب مفهومی پژوهش، مأخذ: نگارندگان.

گرفته می‌شود.

- محقق بی‌واسطه در محل مورد نظر حضور می‌یابد.
- در مواردی که نواحی سکونتی بر مبنای بسیاری از ویژگی‌های سکونتی احتمالی مرتبط با کیفیت محیط ارزیابی می‌شود.^{۲۷}

در این مطالعات از مخاطبان خواسته می‌شود که شرایط سکونتی فعلی خود را بر مبنای یک مجموعه از ویژگی‌های کیفیت محیط که بر اساس ادبیات نظری تدوین شده‌اند، در قالب پاسخ به پرسش‌نامه و یا مصاحبه رودررو ارزیابی کنند.

۳. روش‌شناسی تحقیق

همان‌گونه که ذکر شد، مفهوم کیفیت، از یک سو، از کیفیت شیء، و از سوی دیگر، از ادراک سلسله‌مراتبی انسان سرچشمه می‌گیرد. در این پژوهش، مفهوم کیفیت محیط بر مبنای کیفیت ادراک‌شدهٔ اقبال کم‌درآمد ساکن در مجموعه‌های مسکونی خود بررسی شده است، تا بتوان راهکارهای ارتقای کیفیت را از منظر ذهنی آنان جست. از آنجا که کیفیت محیط، تک‌بعدی نیست و شامل مجموعه‌ای از متغیرها است، در پژوهش حاضر، کیفیت محیط سکونت از طریق روش رگرسیون چندگانهٔ سلسله‌مراتبی^{۲۸} و ایجاد درخت ارزش، با روش تجزیه‌ای از بالا به پایین و بالعکس، اندازه‌گیری گردیده و میزان اهمیت و امتیاز هریک از معیارهای تشکیل‌دهندهٔ کیفیت محیط در نسبت با یکدیگر مشخص شده‌اند. نمونه‌گیری پژوهش حاضر نیز با روش خوشه‌ای، و تعداد آن‌ها بر اساس فرمول کوکران و ارزش‌گذاری داده‌ها، با استفاده از پنج گزینهٔ لیکرت انجام شده است. بر این اساس، با توجه به جمعیت محدودهٔ مطالعه، تعداد ۳۶۰ پرسش‌نامه را ساکنین پر کردند که ویژگی‌های آنان در جدول «ت ۲» آمده است. برای تحلیل، از روش‌های آماری گوناگون، از جمله تحلیل رگرسیون، تحلیل عاملی اکتشافی، آزمون‌های T تک‌نمونه‌ای، تحلیل واریانس یک‌طرفه، «ال اس دی» تعقیبی، و از طریق

فضاهای طبیعی و انسان‌ساخت است». به بیان دیگر، کیفیت محیط کیفیت فضاهای طبیعی و عینی ناشی از محیط کالبدی (طبیعی و انسان‌ساخت) و شاخص‌های ذهنی (معرفتی، حسی و بیشتر رفتاری) بهره‌برداران و ساکنان محیط است. درواقع کیفیت بالاتر به معنای رضایت بیشتر ساکنان و بهره‌برداران از آن محیط است.^{۱۸}

کیفیت محیط سکونت با موضوع‌هایی نظیر رضایتمندی و کیفیت زندگی مرتبط است، به طوری که محیط با کیفیت بالا، حس رفاه و رضایتمندی را، به دلیل ویژگی‌هایی که ممکن است فیزیکی، اجتماعی، و یا نمادین باشند، به جمعیت ساکن در آن منتقل می‌کند.^{۱۹} در تعریف دیگری، پورتوس^{۲۰} در سال ۱۹۷۱ کیفیت محیط را یک مفهوم پیچیده شامل ترکیبی از ادراکات ذهنی، ویژگی‌ها و ارزش‌هایی که در میان افراد، گروه‌ها، و جوامع متفاوت است، مطرح کرد.^{۲۱} بدین ترتیب، می‌توان گفت که، کیفیت محیط سکونت، مفهوم چندبعدی، عینی و ذهنی است که با مفاهیمی چون کیفیت زندگی، کیفیت مکان، ادراک و رضایت شهروندی، و قابلیت زندگی اشتراکاتی دارد، به طوری که در بسیاری موارد، معانی مشابه در نظر گرفته می‌شوند. با این حال، فقدان توصیف جامع و چارچوب مورد توافق از کیفیت محیط در نواحی سکونتی واضح است.

در روند توسعه و تکمیل مفاهیم کیفیت محیط در نواحی سکونتی رویکردهای مختلفی عرضه شده است. از جمله می‌توان به رویکرد سیاست‌گذاران^{۲۲}، دیدگاه روان‌شناختی ادراکی^{۲۳}، رویکردهای نیمه‌تجربی^{۲۴}، و رویکرد تحقیق تجربی ساکنان^{۲۵} اشاره کرد. به دلیل تفاوت بین ادراکات ساکنان و کارشناسان از کیفیت محیط^{۲۶}، رویکرد تحقیق تجربی رویکرد این پژوهش انتخاب گردیده است. این روش که به نوعی تکامل‌یافتهٔ روش تحقیق نیمه‌تجربی است، به مطالعاتی محدود می‌شود:

- بر روی ادراک کیفیت محیط سکونتی تمرکز دارند.
- رضایتمندی سکونتی یک معیار ارزیابی غالب در نظر

۱۸. نک: مجتبی رفیعان و جمشید مولودی، رویکردها و روش‌های سنجش کیفیت محیط مسکونی شهری.
۱۹. نک:

Van Kamp et al, ibid.

20. Porteous

21. Ibid, p. 6.

22. Policy Makers

Perspective

23. Cognitive -

Psychological Perspective

24. Semi-Empirical

Approaches

25. Empirical Research

Perspective

۲۶. نک:

Mohit et al, "Assessment of Residential Satisfaction with Public Housing in Hulhumale: Maldives".

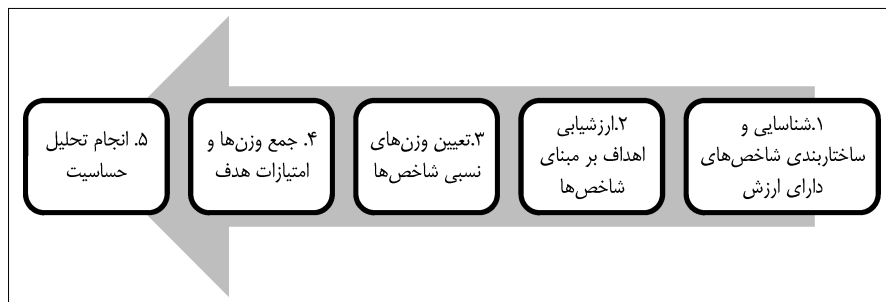
27. R. Van Poll, *The Perceived Quality of Urban Residential Environment: A Multi-attribute Evaluation*, p. 18.

28. HMR

ت ۲ (بالا) ویژگی‌های فردی مخاطبان پاسخ‌دهنده‌ها را نشان می‌دهد. پاسخ‌دهنده‌ها از نظر جنسیت و سنی (پایین) ۳ مراحل ارزیابی ارزش‌های ذهنی موضوعات چندشاخصه، مأخذ زفیعان و مولودی، رویکردها و روش‌های سنجش کیفیت محیط مسکونی شهری، ص ۷۵. ت ۴ (صفحهٔ روبه‌رو). مؤلفه‌ها/ شاخص‌های کیفیت محیط از دید پژوهشگران و ادبیات موضوع، مأخذ: نگارندگان.

نرم‌افزارهای «اس پی اس اس» و اکسل استفاده گردید. برای بررسی روایی و پایایی تحلیل‌ها نیز از روش‌های آلفای کرونباخ (برای بررسی پایایی پرسش‌نامه‌ها = ۰/۸۷۱) و آزمون همخطی (برای بررسی پایایی تحلیل‌های رگرسیون) استفاده گردید. ارزیابی چندشاخصه برای ارزیابی ارزش‌های ذهنی بر مبنای مرحله‌ای است که در نمودار «ت ۳» معرفی شده است. در هر مرحله می‌توان از روش‌های مختلفی بهره جست.^{۲۹} به منظور سنجش، می‌توان از شاخص‌های تشکیل‌دهندهٔ کیفیت محیط سکونت بهره گرفت. برای سنجش و ارزیابی این کیفیت، پژوهشگران مختلف شاخص‌های گوناگونی را مطرح کرده‌اند. در جدول «ت ۴» تعدادی از مؤلفه‌ها و شاخص‌های معرفی‌شدهٔ پژوهشگران

گروه‌ها	گروه‌های سنی					جنسیت
	زیر ۱۸ سال	۱۸ تا ۳۵ سال	۳۵ تا ۶۵ سال	۶۵ سال و بالا	مرد	
تعداد	۵۴	۲۲۳	۵۴	۲۹	۲۰۴	۱۵۶
درصد	۱۵	۶۵	۱۵	۸	۴۳	۵۷
گروه‌ها	سطح تحصیلات					وضعیت اشتغال
	زیر دیپلم	دیپلم و فوق	لیسانس	بالتر از لیسانس	شاغل	
تعداد	۱۲۳	۱۷۰	۴۶	۲۱	۱۹۲	۱۶۸
درصد	۳۴	۴۷	۴۶	۶	۵۴	۴۶
گروه‌ها	تعداد افراد خانوار					طول مدت اقامت در شهر
	۲ نفر و کمتر	۲ تا ۵ نفر	بیش از ۵ نفر	کمتر از ۵ سال	بیش از ۵ سال	
تعداد	۱۷۲	۱۶۲	۲۶	۱۰۵	۲۵۵	
درصد	۴۸	۴۵	۷	۲۹	۷۱	

مختلف برای سنجش کیفیت محیط‌های شهری آورده شده است.

۴. تحلیل داده‌ها

محدوده مورد مطالعهٔ پژوهش حاضر، دو مجموعهٔ مسکونی است که در قالب پروژه‌های مسکن مهر برای اسکان اقشار کم‌درآمد در شهر تاکستان ساخته شده‌اند (ت ۵). این دو مجموعه، بر اساس تقسیمات کالبدی شهر در درون محدوده شهر قرار گرفته‌اند. این مجموعه‌ها در مجموع دارای ۱۶۰۸ واحد مسکونی هستند؛ که جمعیت‌پذیری حدود ۵ تا ۶ هزار نفر برای آن قابل تصور است. هر دو مجموعه مسکونی محدوده مطالعاتی، دارای طرح و اجرای مشابه بوده‌اند، به طوری که تمامی واحدهای مسکونی در هر دو مجموعه دارای مساحت ۷۲ مترمربع هستند. در هر دو مجموعه، سطح اشغال زمین ۳۰ درصد و تعداد واحدها در هر طبقه، ۸ واحد است. علی‌رغم پیش‌بینی خدمات محله‌ای در طرح تفصیلی برای دو محله یادشده، تاکنون هیچ یک از کاربری‌های مصوب سطح محله احداث نشده و دو مجموعه مورد نظر، خدمات محلی خود را نیز از محله‌های مجاور، و به طوری کلی از شهر تاکستان تأمین می‌کنند؛ بدین ترتیب، شاخص‌های مربوط به خدمات محله‌ای (آموزشی، درمانی، تفریحی و...) در تحلیل‌های ارزیابی کیفی وارد نشد، زیرا نیاز به مداخلات ساختاری (ایجاد) دارد.

برای بررسی امکان تلفیق دو مجموعه برای سنجش کیفیت محیط، ابتدا نرمالی توزیع داده‌ها (پاسخ‌های پرسش‌نامه‌ها) در این دو گروه بررسی شد. برای این منظور، از آزمون تک‌نمونه‌ای کولموگروف اسمیرنوف استفاده شد. بر اساس نتایج این آزمون، توزیع داده‌ها در دو گروه مزبور نرمال است ($P < 0/05$). با توجه به نرمالی توزیع داده‌ها، برای مقایسهٔ امتیاز کیفیت محیط از تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شد. بنا بر نتایج آزمون نشان می‌دهد که سطح معناداری آزمون F برابر ۰/۲۲ است؛ بنا بر این، فرض نامساوی بودن (اختلاف معنادار بین میانگین دو مجموعه) رد می‌شود و می‌توان کیفیت محیط سکونت در دو مجموعه

محدوده مورد مطالعه را با هم به صورت کلی سنجید. درخت
 ارزش پژوهش حاضر در چهار سطح تدوین گردید. به منظور
 سنجش کیفیت محیط سکونت در محدوده، سه مؤلفه کیفیت
 محیط ساختمان، مجموعه مسکونی، و شهر^۳، در سطح دوم

مؤلفه‌های کیفیت محیط شهری	پژوهشگران
صدا، نور، دود، گرد و غبار، خرده اقلیم، خلوت، فعالیت‌های ارزشمند، شناسایی محلی، تعامل اجتماعی	اپلیارد و اوکاموتو Appleyard and Okamoto, <i>The Built Environment Quality: The Resident View Point</i>
باز بودن، راحتی، جذابیت، نگهداری، صدا و ارتباط آن‌ها با ساکنان محله‌شان	لنسینگ و مارانز Lansing, and R.W. Marans, "Evaluation of Neighborhood Quality"; pp. 195-199
ایمنی از آتش‌سوزی، امنیت پلیس، مدارس با کیفیت خوب، جمع‌آوری قانونمند زباله، امنیت منطقه برای بچه‌ها، همسایه‌های مهربان، فاصله مناسب پیاده‌رو از کلیسا، ایمنی در برابر صدای خیابان، درختان نزدیک خانه، فاصله مناسب از دوستان، فاصله مناسب از خویشاوندان، پارکینگ جلوی خانه	ساوف و ساونی ۱۹۷۲، به نقل از: بحرینی و طیبیان، «مدل ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری»، ص ۴۱-۵۶.
خطرات ترافیکی، استرس، صدا و آلودگی، خلوت، قلمرو خانه، همسایگی و ملاقات، شناسایی و دلبستگی	اپلیارد و لیتل Appleyard, D. and M. Lintell. <i>The Environment Quality of City Streets: The Resident View Poin</i>
صدا، زیبایی، همسایه‌ها، امنیت، تحرک، آزار و اذیت	کارپ و همکاران Carp et al, "Perceived Environmental Quality of Neighborhoods: Development of Assessment Scales and their Relation to Age and Gender", pp. 295-312
سرزندگی، معنی، سازگاری، دسترسی، کنترل و نظارت و دو فوق معیار: کارایی و عدالت	کوبین لینچ Lynch, <i>Good City Form</i>
نفوذپذیری، تنوع، خوانایی، انعطاف‌پذیری، سازگاری بصری، غنا، قابلیت شخصی‌سازی، همچنین در سال ۱۹۹۰، سه معیار: کارایی از نظر مصرف انرژی، پاکیزگی و حمایت و پشتیبانی از حیات وحش به آن اضافه کردند تا کاستی‌های معیارهای قبلی را بپوشانند.	بتلی و همکاران Bentley and et al, <i>Responsive Environments, a Manual for Designers</i>
زیبایی، امنیت، میزان جذابیت (خسته‌کننده- تماشایی) و آرامش	جیروک و همکاران Jirovec, and et al, "Residential Satisfaction as a Function of Micro and Macro- Environmental Conditions among Urban Elderly Men", pp. 601-616
سرزندگی، هویت و کنترل، دسترسی به فرصت‌ها، تخیل و شادی، اصالت و معنا، زندگی اجتماعی و همگانی، خوداتکایی شهری، محیطی برای همه	آلن جیکوبز و دونالد اپلیارد Jacobs and Appleyard, "Toward an Urban Design Manifesto", pp. 112-120
ساختار، خوانایی، فرم، حس مکان، هویت، دیدها و مناظر، مقیاس انسانی یا پیاده	مایکل ساوت‌ورث Southworth, "Environmental Quality Analysis and Management for Cities and Regions", pp. 231-253
کیفیت پایداری زیست‌محیطی، کیفیت منظر شهری، کیفیت دیدها، کیفیت فرم شهر، کیفیت فرم ساختمان و کیفیت عرصه‌های همگانی	جان پانتر و متیو کرمونا Carmona and Panter, <i>Housing Design Quality: Through Policy, Guidance and Review</i>

(روش از بالا به پایین) قرار گرفت. سطح سوم مدل (معیارها) بر
 مبنای تحلیل عاملی از شاخص‌های مستقل سطح چهارم (روش ادبیات نظری و تجارب و نیز با توجه به ویژگی‌های محدوده

مؤلفه‌های کیفیت محیط شهری	پژوهشگران
کیفیت خانه‌سازی، برنامه‌ریزی یا طراحی چشم‌انداز، کیفیت اجتماعی فرهنگی، خدمات عمومی، امنیت محیطی، سیاست خانه‌سازی و اقتصاد خانه‌سازی	ها و وبر Ha and Weber, "Residential Quality and Satisfaction: Toward Developing Residential Quality Indexes", pp. 296-308
در قالب رضایت از محیط مسکونی؛ رضایت از واحد مسکونی: وضعیت داخلی، تعمیر و نگهداری، هزینه‌ها، تسهیلات خارجی، اندازه و تسهیلات داخلی. رضایت از محله: ساختمان‌ها، پیوندهای اجتماعی، قابلیت دسترسی، تسهیلات، امنیت، سروصدا، بهداشت محیطی	ون پل Van Poll, <i>The Perceived Quality of Urban Residential Environment: A Multi-attribute Evaluation</i>
گونه بنا، امکانات بنا، مساحت واحد مسکونی، عمر بنا، تراکم محله، مالکیت، تعداد کودکان، درآمد خانوار، جنسیت، تحصیلات، سن، مکان تولد، شغل، مدت زمان زندگی در شهر	تورکوقلو Turkoglu, "Residential Satisfaction of Housing Environments: The Case of Istanbul, Turkey", pp. 55-67
هویت، تداوم و محصوریت، کیفیت عرصه‌های همگانی، آسانی حرکت، خوانایی، تطابق و تنوع	دی ای تی آر Department of The Environment, Transport and the Regions (DETR). <i>Urban Design in the Planning System: Toward Better Practice</i>
دسترسی، سخت فضا و نرم فضا، فضای همگانی، ایمنی و امنیت، منظر شهری (این مؤلفه‌ها در ارتباط با محیط کالبدی است).	کرمونا Carmona, <i>The Design Dimension of Planning</i>
اجتماعی بودن، امنیت، سلامتی، راحتی (آسایش)، تسهیلات (رفاه)	جیان جی و کازونوری هوکائو Jian, and Hokao. "Research on Residential Lifestyles in Japanese Cities from the Viewpoints of Residential Preference, Residential Choice and Residential Satisfaction", pp. 165-178
ابعاد فضایی و کالبدی، ابعاد انسانی، ابعاد عملکردی و ابعاد زمینه‌ای	کونگ جن تو و لیتینگ لین Jen, T. K and L.T. Lin, "Evaluative Structure of Perceived Residential Environment Quality in High-density and Mixed-use Urban Settings: An Exploratory Study on Taipei City", pp. 151-157
معماری داخلی (ظریف‌کاری (زیبایی)، امنیت، ابعاد و تناسب، خاصیت درمانی) معماری بیرون (سروصدا، زمین بازی، باغچه، مکان فعالیت‌های هنری)	غزالی و یوسف عباس Ghazali and Yusoff Abbas, "Quality Physical Environment in Paediatric Wards: Designers Creation Versus Users Satisfaction", pp. 221-229
تجهیزات ساختمان (تعداد اتاق، ابعاد، محل آشپزخانه، کیفیت مصالح)، تجهیزات محله (مدارس، بیمارستان‌ها، فروشگاه‌ها، امکانات تفریحی و...)	دیوید جیبوی: Jiboy, "Post-occupancy Evaluation of Residential Satisfaction in Lagos: Feedback for Residential Improvement", pp. 236-244
امکانات کالبدی مسکن (ابعاد و اندازه، فضاهای درونی واحد)، خدمات درونی مجموعه مسکونی (امکانات مجموعه)، خدمات عمومی پیرامونی (مسجد، ذخایر آب، برق، فضای بازی کودکان، مسیرهای پیاده‌راه، مغازه‌های محلی، فضای تفریحی، فاصله تا ایستگاه اتوبوس و خدمات، تسهیلات بهداشتی)، محیط اجتماعی مجموعه مسکونی (روابط همسایگی، انسجام اجتماعی، جرم و جنایت، امنیت)	محیط و عظیم Mohit and Azim, "Assessment of Residential Satisfaction with Public Housing in Hulhumale: Maldives", pp. 756-770
در خصوص مسکن: گونه، موقعیت و زیبایی، ابعاد فضاهای درونی، آسایش نور و منظر، امنیت و حفاظت، منابع آب و برق	ایزی آفیا و دیگران Eziyi Offiaet al, "Performance Evaluation of Residential Building in Public Housing: Users Satisfaction Perspective", pp. 178-191

سطح (خیلی راضی، راضی، متوسط، ناراضی، خیلی ناراضی) دسته‌بندی گردید که میانه نظری پژوهش معادل عدد ۳ بود. با توجه به نتایج آزمون T تک نمونه‌ای، امتیاز کیفیت محیط محدوده مطالعاتی بر مبنای نظر ساکنین برابر ۲/۴۱ است که کمتر از میانه نظری و نشان‌دهنده ناراضی‌تی آنان است. در سطوح دوم و سوم مدل، میزان اهمیت و امتیاز کیفیت سکونت به ترتیب بر مبنای تحلیل رگرسیون و آزمون T تک‌نمونه‌ای (سطح دوم) و نتایج تحلیل عاملی (سطح سوم) به دست آمد که در جدول «ت ۷» نشان داده شده است.

با توجه به جدول «ت ۷» از منظر ساکنین، بیشترین ضریب اهمیت در ادراک از کیفیت محیط به ترتیب متعلق به سطوح

شهر، ساختمان و مجموعه است و این درحالی است که کیفیت مجموعه‌های مسکونی کمترین میزان امتیاز را دارد. پایین بودن میزان اهمیت و امتیاز سطح مجموعه در ادراک از کیفیت محیط، حاکی از آن است که زندگی در مجموعه مسکونی (در مقابل زندگی در محله مسکونی) از نگاه اقشار ساکن در محدوده مطالعاتی، پذیرفتنی نیست و با شیوه زیست و سکونت آن‌ها سازگاری ندارد. بررسی نتایج حاصل از داده‌ها نشان می‌دهد که در سکونت در سطح ساختمان، بیشترین میزان اهمیت برای ساکنین در ادراک از کیفیت محیط عامل همسایه‌ها و امنیت بوده است (۰/۴۷). معنای این عدد این است که به اندازه یک واحد تغییر در انحراف معیار این عامل، به میزان ۰/۴۷ به کیفیت

رتبه اهمیت	ضریب اهمیت (ضریب بتا)	وضعیت رضایتمندی	کیفیت محیط $1 \leq \text{امتیاز} \leq 0$	سطح سوم مدل	سطح دوم مدل	سطح اول مدل
۱	۰/۴۷	ناراضی	۰۰۳۸	همسایه‌ها و امنیت	کیفیت ساختمان‌ها (ضریب اهمیت=۰/۴۶) امتیاز کیفیت=۲/۵۶	کیفیت محیط سکونت در مجموعه‌های مسکونی مهر تاکستان
۲	۰/۴۵	ناراضی	۰۰۲۷	زیبایی و منظر		
۳	۰/۴۱	ناراضی	۰۰۳۳	هزینه‌ها و توان اقتصادی		
۴	۰/۳۱	متوسط	۰۰۵	نظافت و بهداشت		
۵	۰/۲	متوسط	۰۰۴۷	تجهیزات ساختمان		
۱	۰/۶۶	ناراضی	۰۰۳۹	تعلق به مکان و همسایه	کیفیت مجموعه‌ها و پیرامون (ضریب اهمیت=۰/۳۹) امتیاز کیفیت=۲/۲۵	
۲	۰/۳۳	ناراضی	۰۰۲۶	آلودگی محیطی		
۳	۰/۲۹	ناراضی	۰۰۳۳	دسترسی		
۴	۰/۳۷	متوسط	۰۰۵۴	امنیت		
۵	۰/۱۸	ناراضی	۰۰۲۴	زیرساخت‌ها و خدمات		
۱	۰/۶۶	ناراضی	۰۰۲۶	رونق اقتصادی اجتماعی	کیفیت شهر (ضریب اهمیت=۰/۵۶) امتیاز کیفیت=۲/۴۵	
۲	۰/۵۷	متوسط	۰۰۴۵	خدمات شهری		

۳۰. دلیل استفاده از سطح شهری به جای محله، فقدان امکانات محله‌ای و وابستگی محدوده به شهر برای تأمین خدمات محلی است.

ت ۷. ضریب اهمیت، امتیاز کیفیت محیط و رضایتمندی از مؤلفه‌ها در سطح دوم و سوم مدل پژوهش، مأخذ: نگارندگان.

فقدان ارتباط و پیوند میان ساکنین و مجموعه است. همچنین نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل عناصر تشکیل دهنده کیفیت محیط، نشان می‌دهد که علی‌رغم این پنداشت که توجه اقشار کم‌درآمد در ادراک از کیفیت محیط معطوف به عوامل اقتصادی است، عوامل اجتماعی نظیر همسایه‌ها، امنیت، تعاملات، و تعلق به مکان معیارهای مهم‌تری از نظر آنان هستند. کمترین میزان رضایتمندی ساکنین، از عامل خدمات و زیرساخت‌های محله‌ای نشان‌دهنده کیفیت پایین در خدمات محدود عرضه‌شده در محدوده مطالعاتی است که تأییدکننده اهمیت زندگی به صورت محله‌ای است.

برای ارتقای کیفیت محیط در محدوده مطالعاتی، سعی شده است که با توجه به امتیازات معیارها و شاخص‌های سازنده کیفیت محیط، راهکارهایی برای حرکت به سوی زندگی محله‌ای بیان گردد. بدین منظور، تعدادی از شاخص‌های مربوط به خدمات محله‌ای، به دلیل فقدانشان، از تحلیل‌های سنجش کیفی کنار گذاشته شدند. بنا بر این به منظور ارتقای کیفیت محدوده مورد نظر، هم مداخله ساختاری (ایجاد خدمات و رفع کمبودها)، و هم مداخله کیفی (ارتقای کیفیت عامل‌های سازنده بر مبنای ضریب اهمیت و امتیاز کیفیت هر کدام) پیشنهاد می‌گردد (ت ۸). جدول «ت ۹» اولویت‌بندی اقدامات مداخله «کیفی» را بر مبنای نتایج تحلیل نشان می‌دهد. وزن عامل‌ها از حاصل ضرب ضریب اهمیت معیار در سطح آزردهی (رضایتمندی - ۱) به دست آمده است. برای اجرایی کردن پیشنهادات، علاوه بر نیاز به حمایت منابع دولتی، به دلیل ویژگی‌های مطرح‌شده در خصوص ویژگی‌های اقشار کم‌درآمد، می‌توان از پتانسیل‌های

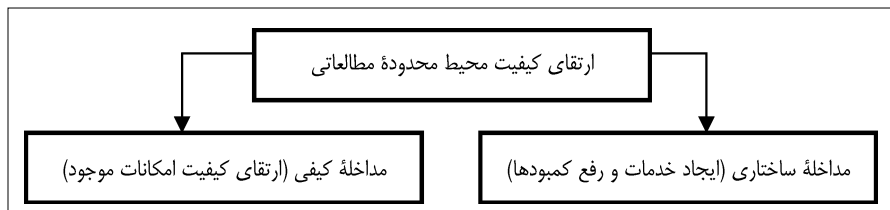
محیط ساختمان افزوده می‌شود. در سطح مجموعه، نیز بیشترین میزان اهمیت (۰/۶۶) را عامل تعلق به مکان و همسایه‌ها داشته است. در سطح شهر نیز بیشترین میزان اهمیت مربوط به عامل رونق اقتصادی و اجتماعی شهر (۰/۶۶) است. ساکنین محدوده از چهار عامل خدمات شهری (۰/۴۵)، امنیت مجموعه (۰/۵۴)، تجهیزات ساختمان (۰/۴۷)، و نظافت و بهداشت (۰/۵) به طور متوسط رضایت^{۳۱} داشته‌اند و در سایر عامل‌ها ناراضی بوده‌اند. بیشترین میزان ناراضی‌تبی مربوط به عامل خدمات و زیرساخت‌های محله‌ای (۰/۱۸) است. همچنین، بر اساس نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای، در شاخص‌های سطح چهارم مدل، از بین همه شاخص‌های هر سه سطح ساختمان، مجموعه، و شهر، تنها شاخص‌های «امنیت زنان و کودکان = ۳/۱۸»، «حضور اراذل و اوباش = ۳/۲۷» (در سطح مجموعه) و شاخص‌های «وجود حشرات و حیوانات موزی = ۳/۳»، «بوهای آزاردهنده = ۳/۴۱» (در سطح ساختمان) رضایت بالاتر از متوسط دارند و بقیه شاخص‌ها در سطح ناراضی‌تبی و ناراضی‌تبی زیاد قرار گرفتند. نتایج تحلیل واریانس یک‌طرفه نیز نشان داد که در خصوص ویژگی‌های «سن، میزان تحصیلات، وضعیت شغلی، تعداد افراد خانواده، و مدت حضور در مجموعه در طول روز» فرضیه برابری میانگین تعداد زیادی از برآوردها معنی‌دار نیست ($\text{sig} < 0/05$)؛ بنا بر این، بر ادراک از کیفیت محیط تأثیر گذارند.

۵. نتیجه‌گیری

بر مبنای نتایج تحلیل، مشاهده شد که ساکنین مجموعه‌های مسکونی مهر شهر تاکستان از کیفیت محیط سکونت خود راضی نیستند. بررسی ضرایب اهمیت و امتیازات معیارها و شاخص‌های سازنده کیفیت محیط در سطوح ساختمان، مجموعه، و شهر نشان داد که سطح ضریب اهمیت و امتیاز کیفی مجموعه نازل‌تر است. این موضوع اهمیت زندگی محله‌ای به جای زندگی مجموعه‌ای را گوشزد می‌کند؛ چرا که نشان‌دهنده ناسازگاری و

۳۱. محدوده رضایت متوسط بر اساس نتایج تحلیل عاملی بین ۰/۴ تا ۰/۶ است. لازم به ذکر است که امتیاز کیفیت در این روش بین ۰ تا ۱ است.

ت ۸. راهبردهای کلی ارتقای کیفیت محیط در محدوده مطالعاتی، مأخذ: نگارندگان.

اولویت	وزن	سطح سوم	اولویت	وزن	سطح دوم	سطح اول
A-1	۰/۴۹	رونق بخشی اقتصادی اجتماعی	A	۱/۴۳	کیفیت شهر	کیفیت محیط سکونت در مجموعه های مسکونی مهر شهر تاکستان
A-2	۰/۳۳	ارتقای کیفیت خدمات شهری				
B-1	۰/۳۳	بهبود زیبایی سیمای ساختمان ها و منظر پیرامونی	B	۱/۱۲	کیفیت ساختمان ها	
B-2	۰/۳	بهبود روابط همسایگی و ارتقای امنیت				
B-3	۰/۲۸	کاهش هزینه ها و حمایت اقتصادی از ساکنین				
B-4	۰/۱۶	بهبود نظافت و بهداشت ساختمان ها و پیرامون				
B-5	۰/۱۱	بهبود کیفیت تجهیزات ساختمان				
C-1	۰/۴	بهبود روابط همسایگی و زمینه سازی برای ارتقای حس تعلق به مکان	C	۱/۰۷	کیفیت مجموعه ها و پیرامون	
C-2	۰/۲۵	کاهش آلودگی های محیطی				
C-3	۰/۱۹	بهبود کیفیت دسترسی				
C-4	۰/۱۴	بهبود کیفیت زیرساخت ها و خدمات				
C-5	۰/۱۲	ارتقای امنیت مجموعه ها				

شود. نظر به اینکه ارزیابی کیفی از طریق شاخص های متداول کیفیت محیط به طور عام (علی رغم انطباق آن ها با شرایط محدوده مطالعه) بررسی شده است، پژوهش های آینده می تواند از طریق تبیین و کشف شاخص های ذهنی اقشار کم درآمد باشد تا، با استفاده از نتایج این پژوهش ها و با اشراف بر ترجیحات ادراکی آن ها، به طور دقیق تری برای ارتقای کیفیت محیط های سکونتی این افراد برنامه ریزی شود.

سازمان پذیری آنان برای بهبود وضعیت نیز بهره برد. با توجه به اینکه در پژوهش حاضر، ادراک ذهنی ساکنین محدوده مطالعاتی سنجیده شده و ادراک افراد بنا به زمینه های فرهنگی اجتماعی، تجارب فردی و جمعی، و شرایط دیگر متفاوت است، نتایج آن مختص محدوده مورد مطالعه است. با این حال، چارچوبی که برای ارزیابی کیفیت محیط و بیان راهکارها تدوین گردیده، می تواند در پژوهش های آینده استفاده

منابع و مأخذ

بحرینی، سیدحسین و منوچهر طیبیان. «مدل ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری»، در مجله محیط شناسی، ش ۲۱ و ۲۲ (فروردین و اردیبهشت ۱۳۷۷)، ص ۴۱-۵۶.
بنتلی، ایان و همکاران. محیط های پاسخده: کتابی راهنما برای طراحان،

آتشپور، سیدحمید. روان شناسی مذاکره، تهران: انتشارات قطره، ۱۳۸۷.
بحرانی، محمدحسین. طبقه متوسط و تحولات سیاسی در ایران، تهران: انتشارات آگاه، ۱۳۸۹.

ت ۹. اولویت بندی اقدامات ارتقای کیفیت محیط بر مبنای نتایج تحلیل، مأخذ: نگارندگان.

- Carmona, M. and J. Panter. *Housing Design Quality: Through Policy, Guidance and Review*, Taylor and Francis Press, 1991.
- Carp, F and A. Carp. "Perceived Environmental Quality of Neighborhoods: Development of Assessment Scales and their Relation to Age and Gender", in *Journal of Environmental Psychology*, Vol. 2 (1982), pp. 295-312.
- Department of The Environment, Transport and the Regions (DETR). *Urban Design in the Planning System: Toward Better Practice*, Typographical arrangement and design vests in the Crown, 2000.
- Eziyi Offia, Iben & Akunnaya P. Opoka & Albert B. Adeboye & Dolapo Amole. "Performance Evaluation of Residential Building in Public Housing: Users Satisfaction Perspective", in *Frontiers of Architectural Research Journal*, (2013), pp. 178-191.
- Ghazali, Roslinda and Mohamed Yusoff Abbas. "Quality Physical Environment in Paediatric Wards: Designers Creation Versus Users Satisfaction", in *Social and Behavioral Sciences Journal*, Vol. 35 (2012), pp. 221-229.
- Ha, M and M. J. Weber. "Residential Quality and Satisfaction: Toward Developing Residential Quality Indexes", in *Home Economic Research Journal*, Vol 22 (1994), pp. 296- 308.
- Jacobs, A. and D. Appleyard. "Toward an Urban Design Manifesto", in *American Planning Association*, Vol. 53 (1) (1987), pp. 112- 120.
- Jelinkova, Z., and M. Picek. "Physical and Psychological Factors Determining Population Responses to Environment", in *Activ.Nerv.Sup*, Vol 29(2) (1984), pp. 144-146.
- Jen, T. K and L.T. Lin. "Evaluative Structure of Perceived Residential Environment Quality in High-density and Mixed-use Urban Settings: An Exploratory Study on Taipei City", in *Landscape and Urban Planning*, Vol. 87 (3) (2008), pp. 151- 157.
- Jian, G. and K. Hokao. "Research on Residential Lifestyles in Japanese Cities from the Viewpoints of Residential Preference, Residential Choice and Residential Satisfaction", in *Landscape and Urban Planning*, Vol. 78 (3) (2006), pp. 165-178.
- ترجمه مصطفی بهزادفر، تهران: مرکز انتشارات دانشگاه علم و صنعت، ۱۳۸۲.
- حاجی‌نژاد، علی و مجتبی رفیعیان، و حسین زمانی. «بررسی متغیرهای فردی مؤثر بر رضایتمندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی با مطالعه موردی بافت قدیم و جدید شیراز»، در *مجله جغرافیا و توسعه*، ش ۱۷ (بهار ۱۳۸۹)، ص ۶۳-۸۲.
- ربانی، رسول و مجتبی شاهنوشی. *مبانی جامعه‌شناسی*، تهران: انتشارات آوای نور، ۱۳۸۰.
- رحمانی، مهرداد. *ارتقای کیفیت محیط در مجموعه‌های مسکونی اقصا* کم‌درآمد: مورد پژوهی مجموعه‌های مسکونی مهر شهر تاکستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده شهرسازی پردیس هنرهای زیبا دانشگاه تهران، ۱۳۹۲.
- رفیعیان، مجتبی و جمشید مولودی. *رویکردها و روش‌های سنجش کیفیت محیط مسکونی شهری*، تهران: انتشارات آذرخش، ۱۳۹۰.
- رفیعیان، مجتبی و فرزین امین‌صالحی و علی‌اکبر تقوایی. «سنجش کیفیت محیط سکونت در شهرک اکباتان»، در *مجله برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، ش ۷۰ (زمستان ۱۳۸۹)، ص ۶۳-۸۶.
- گلکار، کوروش. «مؤلفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری»، در *نشریه صفا*، ش ۳۲ (بهار و تابستان ۱۳۸۰)، ص ۳۸-۶۵.
- لاروک، پیر. *طبقات اجتماعی*، ترجمه ایرج علی‌آبادی، تهران: انتشارات فروردین، ۱۳۵۸.
- لنگ، جان. *آفرینش نظریه معماری*، ترجمه علیرضا عینی‌فر، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.
- لینچ، کوین. *تئوری شکل خوب شهر*، ترجمه سیدحسین بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۶.
- Appleyard, D. and M. Lintell. *The Environment Quality of City Streets: The Resident View Point*, Berkley: University of California Press, 1972.
- Appleyard, D. and M. Okamoto. *The Built Environment Quality: The Resident View Point*, Berkley: University of California Press, 1968.
- Bentley, Ian and et al. *Responsive Environments, a Manual for Designers*, Routledge, 1985.
- Carmona, M. *The Design Dimension of Planning*, E & FN SPON, an Import of Chapman & Hall, 2003.

Porteous J.D. "Design with people: the quality of the urban environment", in *J. Environ.Behav*, Vol. 3 (1971), pp. 155-177.

Sam, N. and N. Bayram and N. Bigel. "The Perception of Residential Environment Quality and Neighbourhood Attachment in a Metropolitan City", in *Journal of Humanities and Social Science*, Vol. 1 (2012), pp. 22-39.

Southworth, M. "Environmental Quality Analysis and Management for Cities and Regions", in *T.P.R.*, (1989), pp. 231-253.

Turkoglu, H.D. "Residential Satisfaction of Housing Environments: The Case of Istanbul, Turkey", in *Landscape and Urban Planning*, Vol 39 (1997), pp. 55-67.

Van Kamp, I. "Urban Environment Quality and Human Well-being toward a Conceptual Framework and Demarcation of Concept; A Literature Study", in *Landscape and Urban Planning*, Vol. 66, Issue 1-2, (SEP 15 2003), pp. 5-18.

Van Poll, R. *The Perceived Quality of Urban Residential Environment: A Multi-attribute Evaluation*, Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 1997.

Jiboy Adesoji, David. "Post-occupancy Evaluation of Residential Satisfaction in Lagos: Feedback for Residential Improvement", in *Frontiers of Architectural Research Journal*, (2012), pp. 236-244.

Jirovec, R.L. and M.M. Jirovec and R. Brosse. "Residential Satisfacation as a Function of Micro and Macro-Environmental Conditions among Urban Elderly Men", in *Research on Aging*, 7(4) (1985), pp. 601-616.

Lansing, J.B. and R.W. Marans. "Evaluation of Neighborhood Quality", in *AIP Journal*, May, Vol. 35 (1969), pp. 195-199.

Lynch, Kevin. *Good City Form*, Cambridge MA and London: MIT Press, 1981.

Mohit. Mohammad Abdul and Mohamed Azim. "Assessment of Residential Satisfaction with Public Housing in Hulhumale: Maldives", in *Social and Behavioral Sciences Journal*, Vol. 50 (2012), pp. 756-770.

Moughtin, Clif and R. Cuesta and C. Sarris, and P. Segnoreta. *Urban Design Methods and Techniques*, Oxford Auckland Architectural Press, 2008.